

همایش ملی مطالعات و پژوهش های علمی علوم انسانی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار با حمایت معنوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه
سر دبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۴۸۵۳-۷۸۸۶۴
سال برگزاری همایش: ۱۳۹۷ شماره مقاله: ۴۱۳۵/۱۱۵۹ رده بندی کنگره: ذ ۸۰۳/۲

تأثیر مفهومی و تحلیلی رشد اجتماعی در هویت نوجوان

محمد حسینی

چکیده

منظور از بلوغ یا نوجوانی رشد در کلیه جنبه ها اعم از فیزیکی - عقلی و اجتماعی است به همین جهت این واژه نسبت به واژه های بلوغ جنسی که مفهوم بسته تری دارد وسیع تر است . نوجوانی دوره ای است که فاصله میان کودکی و بزرگسالی و بسته به افراد و جوامع گوناگون و متغیر است شروع آن با بلوغ جنسی است . طول مدت نوجوانی در جوامع گوناگون متفاوت است از دوازده تا هجده الی بیست و یک سالگی طول می کشد برخی بلوغ را از واژه (crise) و به معنی بحران مشتق کرده اند و تغییرات قاطعی است که در جریان یک تحول پیش می آید و دارای ویژگی ها و شرایط زیر است :

۱. تغییرات ناگهانی و مهم در ارگانیسم - ذوق و علائق - نگرش و احساس و داوری ارتباط با دیگران.

۲. بروز مشکلات جدی که موجب عدم سازگاری نوجوان با محیط می شود.

نوجوانی مثل یک طوفان است و ژانژاک روسو آن را به یک انقلاب زایش دوباره تعبیر می کند. در نوجوانی تغییرات شامل رشد طولی و وزنی - پیدایش صفات ثانویه جنسی - رشد غده های جنسی و توانایی تولید مثل است.

واژگان کلیدی: نوجوان، رشد اجتماعی، بلوغ، غرب زدگی، هویت فرهنگی

بخش اول: عوامل اجتماعی تعامل میان افراد

تعبیر نوجوانی از این دیدگاه بر دو بعد اساسی تاکید دارد. بعد اول تجزیه و تحلیل نوجوانی از زاویه تندیس و نقش است. از این زاویه نوجوان که آنان را نه کودک و نه بزرگسال می‌پندارند باید با موقعیت‌های اجتماعی دست و پنجه نرم کند- بعد دیگر بیشتر از زاویه تحولی و تکوینی است و تاکید آن به عنوان یک عامل رشد می‌باشد که در قالب مکان‌ها و محیط‌هایی است که اجتماعی شدن در آن‌ها صورت می‌پذیرد. به طور کلی می‌توان افراد را بر حسب این که پدر- پسر- زن- مرد- دانشجو و غیره باشند در طبقاتی قرار داد که هر یک نقش‌هایی دارند که می‌توان از آن‌ها در موقعیت‌های خاص اجتماعی رفتارهای خاصی را توقع داشت. دو نوع تغییر در نقش‌ها و انتظاراتی را که از این رفتار می‌توان داشت عبارتند از: تغییراتی که در داخل خود نقش‌ها به وقوع می‌پیوندد مثلاً از دانش‌آموز نوجوان انتظار می‌رود دارای استقلال فکری بیشتر در کار و تحصیل باشد تغییر دوم اینکه نوجوان در برابر لزوم سازگار شدن با نقش‌های جدیدی مانند نقش شغلی قرار می‌گیرد. تغییرات در نقش‌ها و رفتارهایی که مورد انتظار است چه به صورت کلی و چه به صورت جزئی می‌توانند مشکلات روانی برای فرد ایجاد کنند. این مشکلات عبارتند از:

مشکل اول: تعارضات است که در نقش‌ها و رفتارهایی که انتظارات به وجود می‌آید یعنی نوجوان باید بر اساس موقعیت‌های اجتماعی نقش‌های متعارفی را بازی کند و

رفتارهای متناقضی داشته باشد و مسلماً نوجوان نمی تواند از این تعارضات صددرصد در امان باشد.

مشکل دوم: در داخل خود یک نقش یا رفتار مورد انتظار نیز تعارض می تواند به وجود آید مثلاً در برخی از زمینه ها نوجوان در پی استقلال بیشتر است در عین حال در برخی از موارد هنوز وابسته به خانواده است.

مشکل سوم: هنگامی است که نوجوان مجبور است که در نقش های ایفایی رفتار نماید که نه مطابق ذوق سلیقه اوست و نه انگیزه ای برای پرداختن به آن دارد مثلاً: بسیاری از شرکت کنندگان در کنکور که تنها هدف آن ها پذیرفته شدن در آزمون می باشد و پس از آن در می یابند که رشته تحصیلی آنان چقدر از خواسته های آن ها فاصله دارد و یا به عنوان مثال دیگر اینکه یک نوجوان توسط خانواده به فعالیتی وادار می شود که هیچ گونه انگیزه و شوقی به ایفای آن نقش ندارد.

مکان های رشد اجتماعی نوجوان: پدیده اجتماعی شدن از سه جنبه رشد اجتماعی ناشی می شود:

ارتباط های بین فردی قراردادها و هنجارهایی که جنبه ایدئولوژیکی دارند فعالیت ها یا رفتارهایی اجتماعی شده که شامل رفتارهای اجتماعی و فعالیت های شغلی هستند این موارد در محیط خانوادگی و مدرسه و گروه های هم سن تحقق می یابد. به طور کلی می توان از دو محیط عمده جهت رشد اجتماعی نوجوان یاد کرد:

۱. محیط خانواده والدین و نوجوان

بخش دوم: محیط خانواده

طی یک پژوهش توصیف سه گونه نفوذ والدین مشخص شده است:

یک نفوذ- نفوذ مستبدانه والدین است که در آن والدین به جای نوجوان تصمیم می گیرند و او مجبور است مطابق با اوامر والدین عمل نماید.

دوم نفوذ والدین که به صورت دموکراتیک و آزاد منشانه روی نوجوان تاثیر دارد که در آن نوجوان در تصمیم گیری و اعاده روش با والدین مشارکت دارد ولی حرف آخر را والدین می زنند.

سوم نفوذ مجاز یعنی کنترل خود مختارانه نوجوان که خود نوجوان تصمیم می گیرد و خود عمل می کند.

در نتیجه گیری از این سه نوع برخورد چنین آمده است که فراوانی اعتماد به نفس نزد دختران و پسران در خانواده هایی که به صورت آزاد منشانه و دموکراتیک برخورد می کنند بیشتر است اما این فراوانی نزد خانواده های مجاز کمتر است ولی به طور کلی با توجه به تفاوت های بین نوجوانان و مراحل رشد اجتماعی آنان باید به این نکته توجه داشت که هر رفتار از سوی والدین باید با توجه به واکنش ها و بازتاب های نوجوان سنجیده شود تا بتوان از آن نتایج مطلوبی گرفت بنابراین چنین به نظر می رسد که وجود برخی قوانین و مقررات نه تنها لزوم دارند بلکه مثبت نیز می باشند اما باید دانست زمانی این محدودیت ها

تاثیر مثبت دارند که او بتواند آزادانه نظر دهد و انتقاد کند. طی یک تحقیق گروههایی از دانش آموزانی که از هوش طبیعی با لاتر از حد طبیعی اما در خانواده ها و محیط های فقیر زندگی می کردند انتخاب کرده و در یک محیط با دانش آموزانی از خانواده های با فرهنگ رشت یافته تر و مرفه بودند قرار دادند پس از مدتی این مقایسه نشان داد که دانش آموزان مورد بررسی هم از جهت وضع تحصیل و هم از جهت نظام ارزشی تغییر یافته اند و برداشت های آنان از مسائل مختلف نیز دگرگون شده بود و به تعبیری شخصیت آن ها نیز دچار نوعی دگرگونی شدن را نشان می داد. در مجموع می توان گفت که رشد اجتماعی دوران نوجوانی تنها نمی تواند ناشی از یک تحول فردی باشد بلکه تاثیر پذیری آن ها از تعامل های اجتماعی تردید ناپذیر است.

بخش سوم: رشد اجتماعی نوجوان از دیدگاه جامعه شناسی

در گذشته طول دوره نوجوانی کوتاه تر بوده است اما در قرن معاصر با پیچیده تر شدن ساختار جوامع این گرایش رو به طولانی تر شدن می باشد. براساس یک بررسی مشخص شد انواع شکل های نوجوانی در جوامع مختلف متأثر از ساختارهای آن جوامع می باشد. می توان به چهار نوع نوجوانی اشاره کرد:

بدوی - انتقالی - نوجوانی ساده - نوجوانی طولانی

هر یک از شکل های فوق متأثر از برخوردها و دیدگاه ها و نحوه رفتار اعضای آن جامعه با نوجوان و نوجوان با آن جامعه را دارد. در بعضی از جوامع نیز ساخت های اجتماعی را به انواع مختلف تقسیم کرده اند مانند:

بدوی روستایی و شهری که در هر یک از موارد ذکر شده نحوه برخورد هر یک از بخش‌های اجتماعی با نوجوان و با انعکاس متفاوت می‌باشد و بر گرفته از ماهیت آن اجتماع ما باشد.

بند اول: رشد اجتماعی نوجوان و گسترش مناسبات اجتماعی

رشد اجتماعی را به عناوین مختلف مانند تعلق طفولیت- رشد شناخت اجتماعی یا فهمیدن فرد و دیگران- روابط با همسالان- شخصیت جنسی و غیره ... می‌خوانند در این دوره تغییرات آشکار و گسترده‌ای در شیوه‌های ارتباطی با والدین و همسالان به چشم می‌خورد. تحقیقات به عمل آمده نشان داده است که رشد اجتماعی باعث تجدید روابط آنان با خانواده می‌شود. نوجوانی و بلوغ باعث ایجاد فاصله عاطفی با والدین می‌شود که این امر باعث استقلال بیشتر نوجوان می‌شود ککه البته این تحول در دختران و پسران متفاوت است. فاصله گرفتن اواز والدین نشانه‌ای از خود مرکز بینی نوجوان می‌باشد که این خود مرکز بینی علت‌های مختلف می‌تواند داشته باشد:

بروز توانایی‌های جدید مغزی و خودآگاهی نوجوان از علت‌های عمده این مسئله- اشتغالات ذهنی نوجوان به خود مثلاً توجه به بدن، عضلات، رشد قد، وزن و پاهای و توجه به تغییرات ناگهانی جنسی از دیگر دلایل این خود مرکز بینی می‌باشد ولی رفته رفته این خود مرکز بینی به تدریج کم می‌شود و جایش را به تجدید روابط اجتماعی می‌دهد. نوجوان در ابتدا گرفتار تغییرات رشد جسمی، عاطفی و فکری خویش می‌شود و پس از

درونی کردن این تغییرات مجدداً به عنوان یک فرد مستقل دست به گسترش روابط اجتماعی خود با دیگران می زند و در پایان این دوره و شکل گیری هویت نوجوان صمیمیت و نزدیک شدن به دیگران در وی گسترش می یابد و مقدمات لازم برای تقسیم زندگی و خواسته های خود با همسر و روابط فامیلی به همکاری در رشد اجتماعی مطرح می شود.

بند دوم: روابط اجتماعی نوجوان در مسیر تحول رشد اجتماعی

ارتباط خود با دیگران در آغاز نوجوانی به طور عمده متمرکز به گروه همسالان و دوستان می باشد در این مقطع از زندگی نوجوانی احساس فرد این است که دیگران به ویژه همسالان همانند مخاطبین خیالی شاهد رفتار و احساسات و اندیشه های او هستند دو نیمه دوم دوران نوجوانی فرد مایل است بداند دیگران درباره او چه می اندیشند و بدین صورت نوجوان خود را در آئینه دیگران نظارت می کند تا هویت اجتماعی خویش را تثبیت کند. ارزشیابی دیگران خاص همسالان و دوستان از نوجوان آغاز حرکت او به سوی روابط متقابل پیشرفته اجتماعی نوجوان است و در همین دوره است که نوجوان خود را متفاوت از خود عمومی خانواده به حساب می آورد و اهمیتی که نوجوان به گروه دوستان می دهد، نشان می دهد که در نوجوان رشد وابستگی اجتماعی چقدر مهم است. نوع ارتباطات اوایل نوجوانی با گروه دوستان معمولاً در اواسط نوجوانی تعدیل می شود اما نوجوان در تدارک تجدید مناسبات با خانواده همیشه چنین نیست به خصوص نوجوانان با

مشکلات خانواده در این دوران نیز همان ارتباطات قبلی را با گروه همسالان گسترش می

دهند و ممکن است رفتار برخی از اغرافات و ناسازگاری نیز بشوند و به این طریق در شکل‌گیری هویت آنان نیز دشواری‌های جدی پدید آید با ورود به دوره جوانی بیشتر نوجوانان روابط شدید قبلی خود با گروه دوستان کاهش می‌دهند. عضویت در یک کلاس مدرسه راهنمایی عضویت در یک تیم ورزشی مستلزم توانایی‌های افزایش‌یابند معین در ارتباط‌گیری با دیگران و در موقعیت‌های اجتماعی ساختار یافته است. چگونگی رشد شخصیت و خلق و خوی نوجوان عامل مهمی در چگونگی یادگیری اجتماعی و شرکت او در فعالیت‌های مختلف اجتماعی است. رشد سالم اجتماعی نوجوان مستلزم رشد طبیعی شخصیت و فراگیری مهارت‌های اجتماعی شدن است و در نوجوان متفاوت است و به برون‌گرایی یا درون‌گرایی نوجوان بر می‌گردد.

بخش چهارم: رفتارهای مرضی اجتماعی نوجوان

یکی از آشکارترین نمونه‌های مرضی در رفتار اجتماعی نوجوان عضویت آنان در دارودسته‌های ضد اجتماعی مانند: هیپی، پانکی، گروه‌های ارتجاعی، باندهای دزدی و خراب‌کاری و منحرفین جنسی می‌باشند که مقدمات آن در اوایل نوجوانی و دوره فاصله گرفتن از خانواده فراهم می‌آید و بقیه سال‌های نوجوانی را ادامه می‌یابد. این دارودسته‌ها در شهرهای بزرگ و در میان گروه‌های اجتماعی، فرهنگی محروم جامعه بیشتر دیده می‌شود. ویژگی اصلی این دارودسته‌ها همانند سازی بی‌قید و شرط آنان با گروه خود به فراموشی سپردن الگوها و مناسبات اجتماعی می‌باشد در این گروه‌ها دارودسته خلاف کار حکم خانواده را برای نوجوان دارد، نوجوانی را که احساس تنهایی می‌کند باید

کمک کنیم تا بر حسب نوع علایقی که دارند با یک گروه سالم از همسالان مدرسه ارتباط برقرار کند، فعالیت های سالمین گروه باعث کاهش تهدیدهایی می شود که فرد تنها احساس می کند.

بند اول: رفتار اجتماعی نوجوان و نقش فرهنگ در این دوره

بخش مهمی از فرآیند درک هویت فردی ایجاد روابط جدید با اشخاص گوناگون است یکی از این اشخاص که می توانند در نوجوان ایجاد فرهنگ نمایند والدین می باشند نوجوانی فرزندان، اغلب در دورانی نه ۱۵ جذاب برای والدین فراهم می سازد که بسته به به سن پدر و مادر در زمان ازدواج معمولاً هنگامی که به سن نوجوانی می رسند والدین در حدود ۴۰ تا ۵۰ ساله هستند و این مهم ترین مانع و مشکل بر سر راه نوجوان می باشد که در فرهنگ یابی نوجوان بسیار مؤثر است اصولاً فرهنگ نظام ارزشی است که مشتمل بر عقاید، باورها و تجارب یکسان یک نسل می باشد. راه های زندگی مردم یک جامعه، آداب و رسوم، افکار و عقاید، مذهب، زبان و غیره ... ابزاری هستند که مردم یک به عنوان فرهنگ به کار می گیرند این فرهنگ از پدر و مادر و همسالان به نوجوان می رسد و از نسلی به نسل دیگر انتقال می یابد. اجتماع مسلماً یکی از ارکانی است که در شخصیت نوجوان و در شکل گیری آن بسیار حایز اهمیت می باشد، زندگی اجتماعی مورد تاکید و سفارش همه انبیاء و دانشمندان می باشد انسان اجازه ندارد که به دور از جامعه و بی تفاوت در برابر غم و درد مردم در گوشه ای سر گرم خود و زندگی خود باشد، آموزش حیات اجتماعی و تاثیرات دو جانبه آن بارها در روایات مختلف و توسط بزرگان اجتماعی و دینی

یادآوری شده است که باید نوجوان را با آن آشنا ساخت یک نوجوان باید آشنا به اصول حل‌زیات اجتماعی باشد تا این آشنایی مبنایی جهت رشد اجتماعی وی فراهم آورد.

برخی از این اصول عبارتند از:

اصل کرامی انسانی، اصل نظارت اجتماعی، اصل وفای به عهد، اصل یکرنگی و صداقت و غیره

بخش پنجم: عوامل اجتماعی مؤثر در تکوین شخصیت اجتماعی نوجوان

تعریف شخصیت: شخصیت مجموعه رفتارها و ویژگی‌هایی است که انسان خاص را مشخص می‌کند عموماً مردم شخصیت فرد را عبارت از جلوه او در نزد دیگران فرض می‌کنند مثلاً: زمانی که گفته می‌شود فلانی فردی با شخصیت است یا بی شخصیت می‌باشد، منظور مطلوب یا نامطلوب بودن فرد است. بسیاری از فلاسفه عناصر باطنی و درونی افراد را که مبنای رفتار ایشان را فراهم می‌آورد به عنوان پایه و اساس شخصیت می‌دانند اما در روان‌شناسی ابعاد فرد عمدتاً در حوزه برخورد و رفتار او با دیگران مورد توجه است. غالب روان‌شناسان شخصیت را نتیجه تاثیر متقابل فرد و محیط زندگی اس می‌دانند و ویژگی‌های اشخصیت هر شخص رفتار اجتماعی او را هدایت می‌کند، پس می‌توان گفت شخصیت دارای دو بعد ظاهری و باطنی است که می‌توان شخصیت را به صورت طبیعی و روش‌های دیگر مانند: مصاحبه- پرسشنامه و

گروهی مورد ارزیابی قرارداد به طور کلی می‌توان گفت عونملی که در تکوین

شخصیت نوجوان مؤثر است به قرار زیر است:

۱. عوامل ژنتیکی

۲. دوران بارداری

۳. زمان تولد

۴. عوامل بعد از تولد یا عوامل محیطی ثانوی

نحوه شکل گیری شخصیت نوجوان و به ویژه شخصیت اجتماعی او و رشد ابعاد مختلف آن تحت تاثیر هر یک از عوامل بالا قرار بگیرد، ژن ها و عوامل وراثتی که از پدر و مادر به فرزند منتقل می شود می تواند به عنوان یک فاکتور مهم در چشم انداز اجتماعی آینده یک نوجوان مؤثر باشد و همچنین است، عوامل دیگری که از آن یاد شد. رشد اجتماعی نوجوان با توجه به اینکه انسان اصالتاً موجودی است اجتماعی، جنبه اجتماعی رشد یابد و اساس زندگی یک نوجوان را تشکیل می دهد آمادگی روانی- برخورداری از مهارت های اجتماعی- اعتماد به نفس و سازگاری اجتماعی از مهم ترین لازمه های یک زندگی اجتماعی است. یکی از مهم ترین زمینه های شکل گیری شخصیت اجتماعی نوجوان اصل همانند سازی یا الگوپذیری از دیگران می باشد به ویژه از پدر و مادر و گروه همسالان.

بخش ششم: قرآن و تربیت شخصیت اجتماعی انسان

رشد و کمال و شکوفایی ابعاد وجود انسان تنها در سایه زندگی اجتماعی و پذیرش

مسئولیت اجتماعی میسر می شود، هدف های کلی تعلیم و تربیت بر جنبه های اجتماعی آن

تاکید کرده است خودشناسی- برقراری روابط مؤثر، مفید و متعالی با دیگران- پذیرش مسئولیت اجتماعی و میل به کفایت‌های اقتصادی از مهم‌ترین هدف‌های تعلیم و تربیت فردی و اجتماعی است درواقع بزرگ‌ترین اصالت پیامبر(ص) تربیت اخلاقی و اجتماعی انسان‌هایی باشد و می‌توان گفت اسلام دین کمالات اخلاقی و فردی و اجتماعی می‌باشد مبنی پذیرش هر فردی توسط فرد دیگر رفتار پسندیده اجتماعی می‌باشد، قرآن توجه به مسایل اخلاقی و روابط اجتماعی انسان‌ها را بر اساس رشد مطلوب شخصیت و بهداشت روانی او و جلوگیری از فساد و بزهکاری اجتماعی می‌داند.

بند اول: اهمیت توجه به نیازهای نوجوانی

نوجوانی مرحله تغییرات اساسی است. تغییراتی که در ابعاد مختلف جسمی، روانی و اجتماعی نمود پیدا می‌کنند. وجود این تغییرات نیازهای جدیدی را برای وی بوجود می‌آورد. برآورده شدن مناسب این نیازها به نوبه خود سازگاری سریع‌تر و بهتر او را با آنها میسر می‌سازد. در کنار بحران و تحولی که نوجوان در این دوره سنی تجربه می‌کند، عدم برآورده شدن این نیازها به شیوه مناسب مشکلات افزون‌تر را موجب می‌شوند. از این لحاظ توجه به شناخت این نیازها قدم اساسی در کمک به نوجوان در گذر از این دوران است. خانواده و در سطح گسترده‌تر اجتماع با کاربست شیوه‌ها و برنامه ریزیهای مناسب، بهداشت دوران نوجوانی را فراهم آورده و زندگی و شخصیت سالم‌تری را برای وی رقم می‌زند.

بند دوم: نیازهای زیستی دوره نوجوانی

رشد جسمی ویژگی بارز تغییرات دوران بلوغ است. به دنبال رشد قد، وزن، رشد عضلات و حجم قلب و تغییرات متابولیکی، نیازهای تغذیه‌ای وی تحت الشعاع قرار می‌گیرد. در دوران نوجوانی نیازهای غذایی نوجوان هم از لحاظ کمیت (به علت ازدیاد سرعت رشد) و هم از لحاظ کیفیت قابل اهمیت است. رشد بافتهای عضلانی احتیاج به رژیم غذایی سرشار از مواد پروتئینی دارد. پس از دوازده سالگی احتیاجات غذایی دختر و پسر متفاوت می‌شود. بنابراین دستورالعمل درست تغذیه آن‌ها نیز دیگر نمی‌تواند یکسان باشد. دختران نوجوان به ۲۵۰۰ کالری و ۸۰ تا ۱۰۰ گرم پروتئین نیاز دارند که تقریباً ۱۵٪ کالریهای لازم باید از طریق پروتئین‌ها، ۲۵ درصد از طریق چربی‌ها و ۶۰ درصد از طریق گلوئییدها و مواد قندی تامین شوند. تغذیه درست دختر نوجوان آماده ساختن او برای توانایی مادر شدن است. در حدود بلوغ، افزایش وزن پسران با پراشتهایی و سیری ناپذیری آنها نمود پیدا می‌کند. حتی با یک فعالیت طبیعی مصرف کالری نوجوان پسر به اندازه احتیاجات یک بزرگسال که کارهای سنگین انجام می‌دهد، خواهد بود. احتیاجات غذایی، نیاز به کلسیم و پروتئین و مواد معدنی به علت بالا رفتن سرعت رشد نسبت به دیگر دوران افزایش چشمگیر پیدا می‌کند. عدم ارضا نیازهای تغذیه‌ای نوجوان صدمات و آسیبهای جدی می‌تواند به بار آورد. مقاومت این نوجوان در برابر بیماریهای عفونی معمولاً کمتر است. توان انجام کارهای سنگین را ندارد و دختران به

بند سوم: نیازهای عاطفی مرحله نوجوانی

رشد احساسات و عواطف بخش اصلی ویژگی دوران نوجوانی را تشکیل می‌دهد. شناخت ویژگی‌های این تحولات عاطفی کلید اصلی حل مشکلات عاطفی این دوره است. با توجه به این که در این دوران بیداری هیجانات زندگی عاطفی نوجوان را در بر می‌گیرد، وی با نیاز شدید به دوست داشتن و دوست داشته شدن مواجه است. گاه این نیاز به صورت برقراری پیوندهای دوستی و گاه در خیالپردازی‌ها و رویاهای نوجوان نمود پیدا می‌کند. بر این اساس و با توجه به نیاز مبرم نوجوان به تأمل و تفکر و درونی شدن احساسات وی، لازم است فرصت‌های کافی برای اینکه پاره‌ای از ساعات با خود خلوت کند و به اندیشه فرو رود، در اختیار وی قرار گیرد و والدین و مربیان آگاهانه و ناآگاهانه خلوت مورد نیاز او را بر هم نزنند و با این عمل علاوه بر ارضا نیاز طبیعی او، اعتماد او را نسبت به خود سلب نمایند. با این حال با توجه به سرکش بودن عواطف نوجوان و نیاز به کنترل و نظارت بزرگترها، این نظارت نباید به صورت سختگیرانه و بی‌توجه به نیازها و شرائط نوجوان صورت گرفته و از حد اعتدال خارج شود. با توجه به بی‌ثباتی عاطفی این دوران و زودرنجی، نوجوان نیاز دارد که همواره تکیه‌گاه مطمئنی برای خویش داشته باشد، به بزرگترها اعتماد کند و در مواقع ناامیدی و گرانی به این پناهگاه مطمئن پناه ببرد. نوجوانان شدیداً نوجو و تازه طلب هستند. نیاز به تجارب جدید و متنوع دارند. این نیازها نیز با توجه به شرائط فرهنگی و اعتقادی باید به شیوه مناسب مورد توجه قرار گیرند. از نمودهای این ویژگی تمایل به مدل‌های جدید لباس،

آرایش و ... است. ماجراجویی و ویژگی مهم دیگر این دوران است که باید مورد توجه قرار گرفته و نیازهای نوجوان و شرائط و امکانات سالم برای ارضا این نیاز وی فراهم گردد. فراهم کردن امکانات مناسب از قبیل رمانهای سالم و مهیج، فیلمها، ورزش های خاص می تواند بطور سالم نیاز وی را برآورده کند. برخلاف تصویری که خود نوجوان از رشد فکری خود دارد، آنچه باید مورد توجه قرار گیرد، این است که هنوز تفکرات او رشد کامل و پخته ای نیافته است. ارائه کمکهای فکری و راهکارهای پیشنهادی برای کمک به تصمیم گیری را به عنوان یک نیاز باید از نظر دور داشت.

بند چهارم: نیازهای اجتماعی نوجوان

تمایل به برقراری پیوندهای اجتماعی، عضویت در گروههای خاص، پیدا کردن شغل و جایگاه مناسب اجتماعی بسیار مورد توجه نوجوان است. او نیاز دارد در میان دوستان و همسالان باشد، در گروههای ویژه ای جایگاه و نقشی برای خود داشته باشد و استقلال مالی را تجربه کند. خانواده و جامعه باید به این دسته از نیازهای نوجوان ارج نهاده و با راهنمایی و نظارت خود نیاز او را به صورت سالم برآورده سازند. در غیر این صورت عضویت در پیوندهای اجتماعی نامناسب و مصرانه به دنبال جایگاه جمعی بودن مضرات فراوانی می تواند به بار آورد.

بخش هفتم: اهمیت خانواده در دوران نوجوانی

مرحله نوجوانی دوران حساسی است. بطوری که در کنار سایر تحولات و تغییراتی که از جنبه های جسمانی و روانی در فرد اتفاق می افتد، ویژگی مشترک و مهم دیگر آن

دوران، استقلال طلبی نوجوان در خانواده است. نوجوان می‌خواهد به طریقی رشد استقلال خود را به خانواده ثابت کند و بر این اساس شروع به ایجاد فاصله بین خود و خانواده می‌کند و به گروه همسالان نزدیک می‌شود. در صورتی که خانواده در این دوران به توانست عملکرد تربیتی خود را به نحو احسن ایفا نماید و چه بسا که اقدامات نادرست از سوی خانواده، فضای نامناسب موجود در خانواده و غیره، بیشتر و بیشتر نوجوان را از محیط خانواده دور ساخته و در صورتی که خانواده در گذشته نیز کارکرد تربیتی خود را به شیوه درست اعمال نکرده باشد و فرد از پختگی فکری کاملی برخوردار نباشد با گرایش به زمینه‌های ناسازگارانه مثل عضویت در گروه‌های افراطی و سایر زمینه‌ها مشکلات فردی و اجتماعی زیادی را به بار خواهد آورد. سخت‌گیری زیاد والدین و خانواده در این دوران و همچنین سهل‌گیری و آزادگذاری آنها فرزند را موجودی سرکش، طغیانگر و متزلزل بار خواهند آورد. از این گذشته این دوران، دوران الگوگیری و همانندسازی و لازم است خانواده الگوهای مناسبی را برای نوجوان خود فراهم سازند. میزان حضور خانواده در اجتماع نیز در این اهمیت بسزایی دارد. هابز معتقد است که بسیاری از نوجوانان پریشان حال و آشفته به خانواده‌هایی تعلق دارند که از زندگی اجتماعی مجزا و بیگانه‌اند. خانواده در عین حال که کوچکترین واحد اجتماعی است، مبنا و پایه هر اجتماع بزرگ است. افراد سالم جامعه، افراد موفق و افراد فعال اجتماعی از داخل خانواده‌های سالم بیرون آمده‌اند و افراد ناسالم پرورش یافته خانواده‌های ناسالم هستند.

بند اول: اهمیت توجه به نیازهای نوجوانی

نوجوانی مرحله تغییرات اساسی است. تغییراتی که در ابعاد مختلف جسمی، روانی و اجتماعی نمود پیدا می‌کنند. وجود این تغییرات نیازهای جدیدی را برای وی بوجود می‌آورد. برآورده شدن مناسب این نیازها به نوبه خود سازگاری سریعتر و بهتر او را با آنها میسر می‌سازد. در کنار بحران و تحولی که نوجوان در این دوره سنی تجربه می‌کند، عدم برآورده شدن این نیازها به شیوه مناسب مشکلات افزون‌تر را موجب می‌شوند. از این لحاظ توجه به شناخت این نیازها قدم اساسی در کمک به نوجوان در گذر از این دوران است. خانواده و در سطح گسترده‌تر اجتماع با کاربست شیوه‌ها و برنامه ریزیهای مناسب، بهداشت دوران نوجوانی را فراهم آورده و زندگی و شخصیت سالم‌تری را برای وی رقم می‌زند.

بند دوم: نگاهی بر شخصیت نوجوانان در این رده سنی

این رده سنی که جزء حساس‌ترین رده‌ها به شمار می‌آید برای نوجوانان بسیار حساس و سرنوشت ساز است بنابراین باید شخصیت نوجوانان در این دوران به خوبی هر چه تمام‌تر شکل گرفته و تکمیل شود. در این دوران نوجوانان تحت تاثیر بسیاری از مسائل قرار می‌گیرند که تا کنون حتی ذره‌ای به آن‌ها فکر نکردند برای مثال در این دوره نوجوان برای خود ارزش قائل است و خود را در حدی می‌بیند که در مسائلی که در خانه و بیرون اتفاق می‌افتد اظهار نظر کنند. دیگر اینکه نوجوانان در این رده سنی به ظاهر خود بیشتر توجه میکنند و برای اینکه ظاهر خود را بهتر جلوه بدهند از بسیاری از ابزار و وسایل

استفاده میکنند که همین امر موجب ضعف شخصیت در آینده می شود. در این سن مسائلی چون کم رویی، اضطراب بیش از حد در مورد مسائل سطحی، پریشانی و گاه شادی بیش از حد تند خویی، لجبازی و... مشکل زاست. نوجوان در این رده سنی بیشتر از پدر و مادر به دوستان خود بها می دهد و به عقاید و اندیشه های آنها بیشتر احترام میگذارد. حالا شما فکر کنید نوجوان با فردی که از نظر فکری عقب افتاده و دارای خصوصیات بد است رفت و آمد داشته باشد چه مشکلاتی در آینده گریبان گیر او خواهد شد در یکی از روزها با فردی که در دانشگاه تحصیل می کند صحبت کردم وقتی در مورد سنم از او سوال کردم چیزهای مفیدی از او صاحب شدم:

۱. تاثیر گذاری دوستان در محیط مدرسه و...

۲. حساس بودن دوره نوجوانی و اینکه شخصیت انسان در این دوره رقم می خورد

کارهای لازم در این سن:

۱. هدفمند بودن در زندگی

۲. داشتن رابطه ای سالم با دوستان و اطرافیان

۳. کمک گرفتن از افراد با تجربه در کارهای مهم

۴. شرکت کردن در بحث ها

۵. آشنا شدن با مسائل روز

۶. ابتکار در زندگی

در این دوره است که نوجوان دارای شخصیت شکل گرفته است که دیگر تغییر در آن کار سختی است پس چه بهتر که بتوانیم در ابتدای راه از منحرف شدن شخصیت خود جلوگیری کنیم و بتوانیم آن را به سوی هدف های والا هدایت کنیم. چه بسیار نوجوانانی که دارای هدف های والا بودند اما با کم توجهی نسبت به این سن تمام آن هدف ها نقش بر آب شده و مانند رویایی شیرین و به سرعت یک خیال در ذهن آنها گذشت. امام خمینی (ره) «ای عزیزان اسلام و سرمایه های ملت! مجاهده کنید که خودیت را از قلب خود بزدایید و باید بدانید و بدانیم که هر چه هست اوست و جلوه جمال او. جسم و جان و روح و روان همه از اوست. بکوشید تا حجاب خودی را بردارید و جمال جمیل او، جل و علا را ببینید، آنگاه است که هر مشکلی آسان و هر رنج و زحمتی گواراست و فدا شدن در راه او شیرین تر از عسل بلکه بالاتر از هر چیز به گمان آید. مبدا غرور شجاعت و جوانی و پیروزی در دل شما راه یابد که با آمدن آن، همه چیز فرو ریزد و طاق و رواق آمال در هم شکند.» دوران نوجوانی مرحله پر کشمکش و گاه دشواری در زندگی فرد است. در این دوره تغییرات زیادی در نوجوان ایجاد میشود؛ از آنجا که نوجوانی مقطعی خاص بین کودکی و جوانی است، نوجوان دوران حساسی را می گذارند؛ زیرا خود را با رشد سریع جسمانی، پیدایش صفات ثانوی جنسی و ادای تکلیف های دینی به صورتی جدی تر مواجه می بیند. از طرفی والدین و اولیای مدرسه از آنان توقع رفتارهایی پخته و سنجیده دارند و هم اینکه باید خود را برای ورود به دانشگاه، بازار کار و ازدواج، مهیا سازند. البته دام ها و زمینه بسیاری از انحرافات و ناهنجاری های رفتاری، عقیدتی و دینی افراد نیز از همین دوره آغاز و با افزایش سن فرد اصلاح آنها دشوارتر می شود. در یک نظر اجمالی، نوجوانی دورانی پر از تغییرات گوناگون است و مرحله ای انتقالی

و مهم به شمار می‌رود. در این مرحله هر چه در زندگی گذشته نوجوان (کودکی) رخ داده است، در وضع فعلی او اثر می‌گذارد و اتفاقات و تربیت این مرحله نیز در وضع زندگی آینده اش تأثیرات پایداری خواهد داشت. از همین رو بسیاری از بزرگسالان به فرصت‌های ازدست رفته در دوران نوجوانی خویش برای ادامه تحصیل، کار، ازدواج، پیشرفت مذهبی و غیره افسوس می‌خورند. در زمانی که نوجوان به سرعت با تغییرات جسمانی مواجه می‌شود، اجتماع از او می‌خواهد که مستقل و مسئولیت‌پذیر باشد و روابطش را با همسالان به مسالمت تنظیم کند. در این دوره از نوجوانان خواسته می‌شود که دروس خود را به خوبی مطالعه کنند، از سد دانشگاه بگذرند، تکلیف‌های اسلامی را انجام دهند، وارد بازار کار شوند و برخی انتظارات دیگر که تحقق آن برای نوجوانان و جوانان با توجه به واقعیتهای جامعه کار آسانی نیست. با توجه به موارد مذکور اهمیت مسجد به منزله محیطی تربیت‌کننده و نمایان می‌شود. میزان سازگاری و توانایی کنار آمدن نوجوانان با بحران‌ها و مشکلات این دوران متفاوت است و بستگی به عوامل زیادی دارد، و چنانچه نوجوان به طور همزمان درگیر چندین مشکل یا موضوع باشد امکان بروز بحران و ناسازگاری او افزایش می‌یابد، مثلاً زمانی که نوجوان دچار تغییرات جسمانی (بلوغ) شده و مجبور به انتخاب رشته در دبیرستان است امکان بروز بحران در او بیشتر می‌شود. اهل خانواده و محیط نیز نقشی مهم دارند؛ خانواده‌ای که در آن ارتباط افراد با یکدیگر مناسب و مثبت است، مدرسه‌ای که مربیان آن افرادی دلسوز و با دانش و تجربه کافی‌اند و جامعه‌ای که در آن برنامه‌ریزی امور، به نحوی مناسب اجرا می‌شود و جوانان در آن احساس امنیت می‌کنند، امکان بروز بحران را در نوجوانان و جوانان کاهش می‌دهد. همچنین درگیری کاری والدین، اختلافات آنها، مشکلات

مالی، مدارس شلوغ و بسیاری موارد دیگر سبب ایجاد سردرگمی و تاخیر در ایجاد هویتی مثبت در نوجوانان می شود زمانی که فرد به سنین نوجوانی می رسد تا حد زیادی شخصیت و ذهن او شکل گرفته است، اگر نیازهای اولیه کودک؛ میل نیاز به عشق، احترام، امنیت، مهرورزی به دیگران و بازی و سرگرمی، به موقع ارضا شود، دوره نوجوانی نیز با همه تغییراتش با سادگی و آسانی و نشاط سپری خواهد شد.

نتیجه گیری

یکی از ویژگی های دوران نوجوانی و جوانی تلاش برای کسب هویت و شناخت هویت واقعی خود است. نوجوان کسب هویت می خواهد اما دقیقا نمی داند چه چیزهایی باید بخواهد در این دوره نوجوان فکر می کند هیچ چیز ندارد اما همه چیز دارد، در رویا زندگی می کند، امیال زود گذر دارد و به آنچه نداردمی اندیشد نه به آنچه دارد این بحرانها به قدری جدی هستند که برخوردهای افراطی یا تفریطی والدین یا عدم برقراری رابطه دوستی با نوجوان (مسخره، طرد، تحقیر کردن) پیامدهای نامطلوبی به دنبال خواهد داشت. در این وضعیت که نوجوان پدر و مادر خود را امین نمی داند و کانون خانواده برای او پناه گاهی امن نیست احتمال دورگویی، پنهان کاری، فرار از خانه وجود دارد. در این دوره پدر و مادر باید با او مدارا نمایند تا نوجوان به سلامت این دوره را طی کند و به او کمک کنند تا خویشن خویش را همان طور که هست ببیند و بپذیرد و به خودشناسی لازم نایل گردد.

منابع و مآخذ

- روانشناسی تربیتی.....غلامعلی افروز
- خانواده و فرزندان.....استادان آموزش خانواده
- روانشناسی نوجوان.....دکتر سیاوش خلیلی
- روانشناسی رشد.....دکتران حسن احدی - نیک چهره محسنی
- روانشناسی رشد ۲.....دکتر حسین لطف آبادی

www.andishe.com

www.irib.ir/amouzesesh.com

www.publicrelations.tums.ac.ir